

УДК 141:35

Анжела БОЙКО

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософських, політичних та психологічних студій,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6414-2214>

КОНЦЕПТ БЕЗПЕКИ В ФІЛОСОФІЇ МІШЕЛЯ ФУКО

Стаття присвячена філософському осмисленню феномена безпеки крізь призму ідей Мішеля Фуко. Автор аналізує еволюцію поняття безпеки від етатистського підходу (1920–1950-ті рр.) до сучасних критичних і біополітичних інтерпретацій, виділяючи п'ять ключових концептів Фуко: війна як матриця політики, виключення (стан винятку), біовлада, інклюзія/ексклюзія та асиметрія владних відносин. Розвиваючи проблематику аналізу війни як «матриці влади», показано, як війна стає не аномалією, а внутрішньою логікою політики, що продовжується іншими засобами, а апарати безпеки перетворюються на головний механізм урядування. Особливу увагу приділено біополітиці як технології управління життям населення, її зв'язку з сек'юритизацією (за Копенгагенською школою) та танатополітичним потенціалом, коли «турбота про життя» обертається механізмами виключення й смерті. Спираючись на класичні тексти Фуко та їх інтерпретації, ідеї Карла Шмітта, Антоніо Негрі та Майкла Хардта, а також сучасні дослідження (2020–2025 рр.), зокрема застосування біополітики до війни в Україні, авторська логіка викладу підводить до висновку, що сучасні держави, проголошуючи «людську безпеку» та «соціальний добробут», насправді розгортають біополітичну форму контролю. Біополітикою, яка розмиває межі між демократією й тоталітаризмом, можна пояснити сучасні практики пандемічного контролю, міграційної фільтрації та «війни з тероризмом. Тобто «захист життя» стає виправданням для обмеження свобод, посилення нагляду й перегляду прав людини. Стверджується, що сучасне розуміння безпеки складається під впливом ідей М. Фуко, який радикально переосмислює безпеку як внутрішній механізм влади, а не як її зовнішній атрибут. Запропоновано цілісну фукіанську рамку для аналізу сучасних безпекових режимів, де безпека одночасно захищає й підкорює життя, а надзвичайний стан стає нормою політики. Це дозволяє не лише теоретично переосмислити безпеку, а й критично оцінити її практичні наслідки для демократичних свобод і прав людини.

Ключові слова: біополітика, людська безпека, матриця влади, соціальний добробут, сучасне розуміння безпеки, феномен безпеки, фукіанська рамка

Anzhela BOIKO

*Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Philosophy, Political and Psychological Studies,
Cherkasy State Technological University
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6414-2214>*

THE CONCEPT OF SECURITY IN MICHEL FOUCAULT'S PHILOSOPHY

This article is devoted to a philosophical examination of the phenomenon of security through the lens of Michel Foucault's ideas. The author analyzes the evolution of the concept of security from the statist approach (1920s–1950s) to contemporary critical and biopolitical interpretations, highlighting five key concepts from Foucault: war as a matrix of politics, exclusion (the state of exception), biopower, inclusion/exclusion, and the asymmetry of power relations. By developing the analysis of war as a “matrix of power,” the author demonstrates how war ceases to be an anomaly and instead becomes the internal logic of politics, continuing by other means, while security apparatuses transform into the primary mechanism of governance. Particular attention is paid to biopolitics as a technology for managing the lives of the population, its connection to securitization (according to the Copenhagen School), and its thanatopolitical potential, where “care for life” turns into mechanisms of exclusion and death. Drawing on the classic texts of Foucault and their interpretations, the ideas of Carl Schmitt, Antonio Negri, and Michael Hardt, as well as contemporary research (2020–2025), particularly the application of biopolitics to the war in Ukraine, the author's argument leads to the conclusion that modern states, while proclaiming “human security” and “social welfare,” are in fact deploying a biopolitical form of control. Biopolitics, which blurs the boundaries between democracy and totalitarianism, can explain contemporary practices of pandemic control, migration filtering, and the “war on terror.” That is, “protecting life” becomes a justification for restricting freedoms, intensifying surveillance, and revising human rights. It is argued that the contemporary understanding of security is shaped by the ideas of M. Foucault, who radically reinterprets security as an internal mechanism of power rather than as an external attribute of it. A comprehensive Foucauldian framework is proposed for analyzing contemporary security regimes, where security simultaneously protects and subjugates life, and the state of emergency becomes the norm of politics. This allows not only for a theoretical rethinking of security but also for a critical assessment of its practical implications for democratic freedoms and human rights.

Keywords: *biopolitics, human security, power matrix, social welfare, contemporary understanding of security, the security phenomenon, the Foucauldian framework*

Сучасний світ переживає період, коли питання безпеки остаточно вийшло за межі класичної міждержавної проблематики та перетворилося на всепроникну парадигму існування як окремих суспільств, так і глобального політичного порядку загалом. Війна, що триває на європейському континенті, зростання гібридних загроз, пандемії, масові міграційні кризи, кліматичні ризики, кібератаки, тероризм та радикалізація – усі ці явища змушують держави та міжнародні інституції постійно оперувати логікою надзвичайного стану, сек'юритизації та превентивного управління ризиками. У таких умовах безпека перестає бути лише одним із напрямів державної політики – вона стає основним принципом легітимації влади, виправданням обмеження свобод, розширення нагляду, біополітичного втручання в життя населення та навіть перегляду фундаментальних прав людини.

Саме тому звернення до філософської традиції осмислення феномена безпеки набуває сьогодні не академічної, а гостро актуальної значущості. Серед сучасних мислителів, чії ідеї найбільш глибоко та радикально вплинули на розуміння сучасних безпекових режимів, особливе місце посідає Мішель Фуко. Його лекційні курси 1970-х років, насамперед, «Треба захищати суспільство» (1975–1976), «Безпека, територія, населення» (1977–1978) та «Народження біополітики» (1978–1979) пропонують не просто історико-філософський екскурс, а аналітичний інструментарій, який дозволяє зрозуміти, як війна стає матрицею політичного мислення, як виключення легітимізує порушення норми, як біовлада / біополітика поєднує турботу про життя з механізмами контролю та як апарати безпеки стають центральним способом здійснення урядовості (*governmentality*) у модерному та пізньомодерному суспільстві.

Актуальність фукіанського підходу до безпеки посилюється ще й тим, що багато сучасних безпекових практик – від масового цифрового стеження до мілітаризації міграційної політики, від пандемічного менеджменту до риторики «війни з тероризмом» чи «війни за цивілізацію» – виявляються прямим або опосередкованим втіленням тих механізмів, які Фуко описував ще за кілька десятиліть до їхнього повномасштабного розгортання.

Мета статті – проаналізувати ключові концепти Мішеля Фуко, що стосуються феномена безпеки (війна як матриця політики, виключення / стан винятку, біовлада та біополітика, апарати безпеки, *governmentality* – «урядовість» чи «управлінськість»), простежити їхню внутрішню логіку та взаємозв'язок, а також показати, яким чином ці ідеї дозволяють краще зрозуміти сучасні процеси сек'юритизації, переформатування суверенітету та

біополітичного управління в умовах перманентної кризи та «війни як способу існування політики».

Такий підхід дає змогу не лише реконструювати філософське підґрунтя сучасних безпекових дискурсів, але й поставити критичне питання: чи не стають сьогодні апарати безпеки, що нібито захищають життя, головним механізмом його обмеження, нормалізації та, в граничних випадках, — танатополітичного відбору?

Розв'язання проблеми філософського осмислення феномена безпеки крізь призму ідей Мішеля Фуко започаткували насамперед самі лекційні курси філософа 1975–1979 рр. («Треба захищати суспільство», «Безпека, територія, населення», «Народження біополітики»), а також класичні інтерпретації, на які безпосередньо спирається автор статті: копенгагенська школа сек'юритизації (Бузан Б., Вевер О., де Вільде Я., 1998), концепт політичного та стану винятку Карла Шмітта (1996), аналіз війни як «матриці влади» у Антоніо Негрі та Майкла Хардта (2004), біополітичне управління в контексті національної безпеки від Коліна Белла (2006) та критика розмивання демократії й тоталітаризму у Славоя Жижека (2006). Ці роботи заклали теоретичний фундамент, показавши перехід від суверенної влади до біовлади та апаратів безпеки.

Останні дослідження (2020–2025 рр.) суттєво розвинули цю традицію, перенісши фукіанський інструментарій у емпіричні контексти пандемій, гібридних війн і цифрового управління. Серед найважливіших можна виділити такі: Brentli A., Brentli H. у статті «Біополітика: влада, пандемії та війна» (2023) («Biopolitics: Power, Pandemics, and War») прямо застосовують фукіанські поняття біополітики та урядовості до воєнних конфліктів, аналізуючи, як пандемія COVID-19 у східній Україні (Донбас 2014–2022) перетворює біовладу на інструмент контролю мобільності, ресурсів і інформації. Автори показують, як війна деформує «м'які» фактори безпеки (здоров'я, добробут), перетворюючи їх на асиметричні практики виключення (VDOMA-додаток, карантинні обмеження, дезінформація). Це безпосередньо продовжує лінію Фуко про апарати безпеки як регуляцію ризиків, але вже в умовах реального збройного конфлікту.

Доцільно згадати монографію А. Макаричева, С. Медведєва «Біовлада в путінській Росії: від піклування до позбавлення життя», де автори, спираючись на М. Фуко («Треба захищати суспільство»), демонструють трансформацію біополітики в некрополітику під час повномасштабної війни. Війна стає не просто «матрицею істини» (як у Фуко), а механізмом

«позбавлення від сусідів» через расово-біологічне виключення, що радикально розкриває темний бік біовлади.

В українській науковій традиції ключовими є роботи О. Стегнія (2021) «Біополітика в період пандемії COVID-19: дилеми суспільної безпеки та свободи», де біовлада Фуко аналізується як інструмент балансу між безпекою населення та громадянськими свободами (карантин, «Дій вдома», біопаспорти), та В. Денисенко (2025) «Біополітика і медицина: соціально-філософський аспект», яка акцентує міждисциплінарний характер біополітики в умовах війни та демографічної кризи.

Таким чином, запропонований матеріал статті робить спробу щодо формування цілісної фукіанської генеалогії безпеки, інтегрує її з теорією сек'юритизації та шміттівським винятком, і застосовує до реалій сучасної України, показуючи, як біовлада одночасно рятує й підкорює життя в умовах війни як «способу існування політики». Це дозволяє не лише теоретично переосмислити безпеку, а й критично оцінити її практичні наслідки для демократичних свобод і прав людини.

Біля століття назад категоріальний апарат політичної філософії збагатився терміном «безпека». В становленні поняття «безпека» доцільно виділити кілька етапів.

На початковому етапі (1920–1950 pp.) *security studies* (безпекові студії) знаходився в площині міжнародних відносин. За таких умов безпека тлумачилась як міждержавна та міжнародна діяльність, тобто безпека мала зовнішній характер державного рівня. Варто наголосити, що в цей період актуалізується проблема роззброєння, баланс воєнних сил, концепція стримування, що було умовою реалізації принципу безпеки. Цей період відрізняється домінуванням етатистського розуміння безпеки, що визначалось через категорії – суверенітету, територіальної цілісності, кордонів тощо.

Наступний період (з середини 50-х років до середини 80-х) збігається з періодом холодної війни й протистоянням держав. Питання війни і миру потребують осмислення й тому виходять з прикладної сфери міжнародних відносин і потрапляють до царини філософської рефлексії. За час третього періоду (з середини 80-х років до середини 90-х) відбувається розшаровування розуміння безпеки на рівень особистості, спільноти, держави та наднаціональний рівень. З середини 90-х років минулого століття розпочинаються критичні та теоретичні дослідження феномена безпеки. Крім того, безпека розглядається у застосуванні до різних сегментів соціуму (зустрічається назва «м'яка безпека»).

Аналізуючи безпеку за філософським підходом, має місце абстрагування та універсалізація поняття, що не було притаманно прикладному розумінню безпеки. Філософські бачення проблеми безпеки мають своїм підґрунтям ідеї Мішеля Фуко. Саме він визначив п'ять концептів безпеки, які суголосні сучасній соціально-політичній проблематиці: це війна, виключність, біовлада, інклюдія та ексклюзія, асиметрія.

Фуко використовує тезу, що війна – це «матриця істини в історичному дискурсі» [1]. Варто згадати й загальновідому формулу Томаса Гоббса про «війну всіх проти всіх». В основі уявлення Фуко – уявлення про те, що саме у *виключних (особливих)* випадках держава проявляє свої сутнісні властивості. Тобто саме в надзвичайних обставинах ситуаціях, що межують з насильством, виявлюються характерні або оригінальні властивості певної держави. Такі особливі властивості для Фуко виявляє війна, в якій найкраще розкривається природа владних стосунків. «Політика – це війна, що продовжується в інший спосіб» [1, с.65]. Тобто Фуко припускає, що інститути влади потребують силових «апаратів безпеки». Підґрунтям конфлікту є не стільки внутрішні суперечки, які, в той чи інший спосіб, можуть бути врегульовані ліберальними методами, а інаковість іншої держави та, відповідно, інаковість її владних відносин.

У цьому контексті варто згадати «копенгагенську школу» з її уявленнями про те, що *політика* має бути відмежована від *безпеки*. Проте події найновітнішого періоду ставлять під сумнів таку тезу. Наразі відбувся перехід (або повернення) до розуміння того, що в основі уявлень про політику знаходиться війна. Саме війна є екстремальною, але внутрішньооприродною реакцією держави на виклики безпеки.

Антоніо Негрі та Майкл Хардт розуміють війну як «загальну матрицю для всіх відносин влади та технік домінування... Особливістю нашої епохи є те, що війна перетворилась з кінцевого елемента в ланцюгу наслідків влади в стартовий компонент, формуючи підґрунтя для політики як такої. Якщо раніше війну намагались регулювати через правові структури, то наразі війна сама стала регулятором через конструювання та нав'язування власної правової рамки» [2].

Сучасна війна формує новий політичний контекст, який викликає до життя зміни в функціонуванні більшості інститутів влади. За таких умов змінюється вибудована раніше система координат, за Карлом Шміттом – «друзі» та «вороги» [3]. Кожен з цих станів переосмислює своє ставлення до суб'єктів війни з урахування інтересів, актуальних саме на цей час. Така постановка питання повторює відому тезу соціального конструктивізму про

те, що політика – це створення «нас» через визначення «їх». Мова йде про те, як «ми», що зазнали військової агресії, сприймаємо самих себе та формуємо власну ідентичність. Саме через це наразі є актуальною теза про співвідношення безпеки та демократичних свобод. Тотальна загроза війни, а в умовах теперішнього часу – це загроза третьої світової війни потребує надзвичайних мір, в тому числі перегляду традиційних уявлень про права людини та загальнолюдські цінності. Загроза війни і, як наслідок, потреба в безпеці значно звужують права громадян та посилюють покарання за дії, які руйнують безпекові норми. З огляду на це безпека набуває контекстності посилення обороноздатності як превентивної міри та унормування міграційних процесів, що викликані війною, але можуть також нести загрозу безпеки певної країни.

Мішель Фуко приділяє окрему увагу категорії виключності. Виключність, за Фуко, це здатність держави приймати неординарні рішення щодо захисту та соціальної підтримки громадян в умовах, які загрожують безпеці, коли закон є неприйнятним [4]. Тобто Фуко описує рамкову ситуацію, за умови якої політична влада може легітимно знехтувати нормативним порядком. «Безпека понад усе» – цією тезою філософ вказує на домінування дискурсу безпеки над усіма іншими: держава надає «гарантії від усього, що може породити невпевненість... або ризик» [4]

Фуко розглядає безпеку як «договір про безпеку». В такий спосіб важливим є те, хто є суб'єктами, що відповідають за безпеку, тому що саме вони здатні приймати виключні рішення. Саме рішення, що приймаються, передбачають застосування моделі урядовості, що, наш погляд, може бути тлумачено як любов до влади, але в значенні піклування, турботи, унебезпечення. За Фуко така модель передбачає поєднання технічних навичок державного менеджменту зі здатністю влади мислити та аналізувати.

Розуміння М. Фуко феномена безпеки видається суголосним відомим теоретичним підходам.

По-перше, це «копенгагенська школа», яка визначає безпеку як можливість вижити. Бачення певної ситуації як проблеми безпеки зумовлює її вивід за межі політичного простору, оскільки вимагає застосування надзвичайних кроків. Тобто, політика – це феномен нормального стану суспільства, в той же час безпека – це категорія супутня виключних, екстраординарних ситуацій.

Безпека проявляється як концепт, який зміщує політику за межі усталених правил гри, та визначає проблему як спеціальну, що стоїть над політикою. Сек'юритизація може розглядатися як крайня форма політизації,

суть якої полягає в тому, що можна легітимно порушувати загальноприйняті правила, які в звичних умовах дотримуються. Це порушення правил і є, власне, «акт безпеки».

Процес сек'юритизації можна розділити на кілька етапів. Спочатку це визначення екзистенційної загрози, потім – дії в умовах надзвичайної ситуації, на завершення – результати порушення правил [5]. В рамках «копенгагенської школи» все може бути представлено як проблема безпеки (в т. ч. проблеми культури, ідентичності, екології, енергетики тощо). Тому сек'юритизація постає інтерсуб'єктивним та соціально конструйованим феноменом і має залежність не тільки від акторів, які реалізують безпекові дії, але й від широкої соціальної аудиторії.

По-друге, в поглядах на безпеку Фуко прослідковуються ідеї Карла Шмітта. Обидва вважають владу такою, що потенційно несе в собі конфлікт і містить потенціал боротьби та придушення. Справжні характеристики, властивості, особливості певної влади проявляються в надзвичайних умовах, позаштатних ситуаціях. Надзвичайні обставини вимагають від владних структур робити все, що вони вважають за необхідне. Та якби не було позиції «виключності», то саме легітимність могла б поховати державність та безпеку. Але в умовах безпекової невизначеності виникає питання – хто ж саме у владних структурах бере на себе відповідальність та приймає екстраординарні рішення? В такий спосіб постає питання суверена.

Суверен за Шміттом – це той, «хто робить виключення, які дозволені», той, хто має повноваження виступити на захист суспільної безпеки та існування держави [3]. Фуко йде далі й прагне описати ситуації, коли надзвичайні обставини виявляються сильнішими за владу. Цікаво, що суб'єктів, що створюють надзвичайні обставини, Фуко уявляє як персонажів, які несуть в собі потенційні виклики для державної машини. Фуко наводить певне ранжування таких персонажів. «Безумець» – джерело небезпеки та непередбачуваності, є відхиленням від соціальної норми, аналог злочину та зла. «Варвар» – нелюдський прояв, що протистоїть цивілізації. «Монстр» – персонаж, що об'єднує в собі безумство та злочинність. Монстр несе в собі загрозу суспільному договору, оскільки він знаходиться поза межами правового поля, до нього не можуть застосовані нормативні акти. Фуко вводить до розгляду «людського монстра», що є втіленням «радикального заперечення закону». Й оскільки законодавча система не може надати правову відповідь на такі дії, ставиться під сумнів працездатність юридичної системи держави.

Не зважаючи на художній підхід щодо класифікації небезпечних суб'єктів, Фуко вдало відображає тенденції на міжнародній сцені, коли демонізуються деякі персонажі – як-то Володимир Путін, ХАМАС тощо. Саме через таких персонажів широкий загал й сприймає небезпеку.

Фуко цікавий ще й тим, що вводить в обіг концепт «біовлада», який тлумачить як владу над фізичними тілами та життями. Біовлада добре розуміється через попередній концепт «влади суверена» – як «м'які» та «жорсткі» фактори безпеки. «Жорсткі» діють із застосуванням сили щодо зовнішніх ворогів, «м'які» пов'язані з проблематикою соціального захисту життя населення від різного роду невоєнних загроз. «М'які» фактори безпеки базуються на переконанні, що саме безпека лежить в основі нашого індивідуального та колективного існування [6]. Суверенітет – це завжди джерело небезпеки, оскільки боротьба за нього традиційно складала основу воїн між державами.

Біовлада в інтерпретації Фуко є лайтверсією безпеки. Біовлада бере під свій контроль все населення та забезпечує йому соціальну безпеку, що витікає із поняття «норми». Для Фуко термін «безпека» стоїть поруч з такими термінами як «здоров'я», «добробут», «захист від нещасних випадків». «Небезпека» виходить з хвороб «соціального тіла», до яких відносяться перенаселення, злочинність, патології, жебрацтво тощо.

З кінця ХХ століття відбувається поступове розширення форм безпеки, з'являються такі форми безпеки: географічна, гендерна, культурна, психологічна, гуманітарна, етнічна тощо. Видом безпеки, що найбільше співвіднесена з політичною діяльністю, є «людська безпека» (human security). За таких умов саме людина та прояви її діяльності є об'єктом безпеки. Враховуючи, що людина одночасно може мати кілька статусів, то буття людини в певному соціумі, що наділений політичними характеристиками, породжує феномен «громадянської безпеки». На наш погляд, саме це є одним із аспектів свідомого вибору ідентичності, особливо національної.

Застосування саме такого понятійного апарату підкреслює парадигму сучасного суспільства з акцентом на цінність людини, по відношенню до чого все решта є похідним.

Проте, варто розглянути, який сенс несе в собі «людська безпека». Перший аспект «людської безпеки» актуалізує задоволення основних потреб людини в соціальному вимірі – це потреби в продовольстві, екології, сприятливому культурному середовищі, роботі, гідному рівні доходу. Такі потреби забезпечують фізично-соціальне життя людини. Саме на таких засадах ґрунтується місія Програми розвитку ООН.

Другий підхід акцентує увагу на соціальних параметрах безпеки, що виходять за межі мінімального рівня. За таких умов безпека може бути реалізована в умовах довгострокового стратегічного розвитку. Саме такий підхід лежить в основі глобалізації та досягненню «соціального блага» (social welfare). Таке розуміння безпеки знаходилось в основі прогнозування, що світ може існувати без воєн на взаємовигідних умовах.

Третій аспект фокусується на новітніх та набутих джерелах небезпеки. Їх ще можна охарактеризувати як внутрішні – це пандемія, масові епідемії, наркоманія, торгівля людьми, тероризм тощо.

Згідно з четвертим підходом небезпека знаходиться в межах так званих «гуманітарних інтервенцій», що мають місце через етнічні та міжконфесійні конфлікти, прагненням інших спільнот нав'язати свою модель розвитку та світоглядну модель. За таким підходом функції забезпечення безпеки покладаються на державу, чії ресурси й мають забезпечити подібну інтервенцію. Тому можна зустріти бачення, що «людська безпека» залежить від політичних дій.

Безпека через реалізацію біовлади постає як деполітизована, оскільки спирається на пріоритет людського життя *apriori*, але саме це, як раз і вимагає найбільших дій від держави в політичній площині. Біовлада передбачає експансію механізмів нагляду. Так, М.Фуко вважає, що в'язниця – те місце, де біовлада проявляється без прикрас та міри. Проте, за Фуко, механізми впливу біовлади відповідає поняттю *governmentality* – урядовості як форми влади, яка реалізується через різноманітні практики, інститути та знання з метою управління поведінкою індивідів і населення. «Безпека слугує основним компонентом урядової раціональності, регуляційні механізми біополітики одночасно є механізмами безпеки» [7]. Саме цим і можна пояснити посилення державного втручання в громадське життя, що і було відмічено М. Фуко. Біополітична модель влади розмиває межі між «приватним» та «публічним», маючи за мету врегулювати самі інтимні аспекти людського життя. Фуко надає власне тлумачення безпеки в контексті біополітики та біовлади: «Населення завжди опиняється лише тим, про що держава піклується заради власного блага, й тому, в разі потреби, держава може його знищити. Зворотнім боком біополітики є танатополітика» [3].

Славой Жижек наголошує, що саме біополітика розмиває межі між демократичними та тоталітарними режимами та ліберальна система в періоди боротьби (тероризм, війна) є сумісною насиллям [8].

Висновки. Отже, аналіз феномена безпеки крізь призму філософії Мішеля Фуко демонструє, що сучасне розуміння безпеки вже не може

обмежуватися класичним етатистським або міжнародно-правовим підходом. Фуко радикально переосмислює безпеку як внутрішній механізм влади, а не як її зовнішній атрибут. П'ять ключових концептів, які він вводить у дискусію (війна, виключення, біовлада, інклюзія/ексклюзія та асиметрія), утворюють єдину аналітичну рамку, що пояснює трансформацію політики в умовах перманентної кризи.

По-перше, війна для Фуко перестає бути аномалією й стає матрицею істини політичного дискурсу та «політикою, що продовжується іншими засобами». Саме війна розкриває сутність владних відносин і легітимізує перехід від нормального правового порядку до порядку надзвичайного. Цей висновок ідеально корелює з практиками сучасних держав, які сек'юритизують усе – від міграції до культури – і перетворюють війну на постійний регулятор політики (як це описують Негрі та Хардт).

По-друге, виключення (стан винятку) стає центральним інструментом легітимації влади. Держава, посиляючись на «безпеку понад усе», отримує право порушувати норму, обмежувати права й проводити «виняткові» рішення. Фуко показує, що саме в таких умовах проявляється справжня природа суверенітету – теза, яку розвивають і Копенгагенська школа, і Карл Шмітт.

По-третє, біовлада та біополітика перетворюють безпеку на технологію управління життям населення. Замість репресивної суверенної влади «робити вмирати» виникає продуктивна влада «робити жити». Апарати безпеки, статистика, медицина, страхування й цифровий нагляд стають інструментами оптимізації життя, але водночас – механізмами виключення «небезпечних» елементів (безумців, варварів, монстрів). Зворотний бік цієї турботи – танатополітика: держава, що піклується про «своє» населення, може знищувати «чужих» у біологічному сенсі. Саме тому біополітика розмиває межі між демократією й тоталітаризмом (Жижек) і пояснює сучасні практики пандемічного контролю, міграційної фільтрації та «війни з тероризмом».

Таким чином, Фуко доводить, що безпека в сучасному світі – це не захист від зовнішньої загрози, а внутрішня логіка влади, що поєднує турботу про життя з механізмами виключення, нормалізації та постійного надзвичайного стану. Сучасні держави, проголошуючи «людську безпеку» та «соціальний добробут», насправді розгортають найбільш ефективну форму контролю – біополітичну. У контексті війни, що триває, ця логіка набуває особливої гостроти: «захист життя» стає виправданням для обмеження свобод, посилення нагляду й перегляду прав людини.

Список використаних джерел

1. Foucault M. «Il faut défendre la société». Cours au Collège de France (1975-1976). Édition établie sous la direction de François Ewald et Alessandro Fontana, par Mauro Bertani et Alessandro Fontana. Paris: Gallimard. Éditions du Seuil, 1997. URL: https://monoskop.org/images/9/99/Foucault_Michel_Il_faut_defendre_la_societe.pdf.
2. Hardt M., Negri A. *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. New York : Penguin Press, 2004. P. 21. URL: https://ciberconflitos.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/12/hardt_negri_multitude_-war-and-democracy-in-the-age-of-empire.pdf
3. Schmitt C. *The Concept of the Political* / transl. from German by G. Schwab ; foreword by T. B. Strong. Chicago ; London : The University of Chicago Press, 1996. 111 p. URL: <https://archive.org/details/conceptofpolitic0000schm>
4. Foucault M. *Polémique, politique et problématisations // Foucault M. Dits et écrits. 1954–1988. Tome IV: 1980–1988 / édition établie sous la direction de Daniel Defert et François Ewald. Paris: Gallimard, 1994. P. 591–596. (№ 342). URL: https://foucault.info/documents/foucault.interview*
5. Buzan B., Wæver O., de Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder ; London : Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 p.
6. Newman E. *Human Security and Constructivism // International Studies Perspectives*. 2001. Vol. 2, iss. 3. P. 239–251. DOI: 10.1111/1528-3577.00055.
7. Bell C. *Surveillance Strategies and Populations at Risk: Biopolitical Governance in Canada's National Security Policy // Security Dialogue*. 2006. Vol. 37, № 2. P. 147–165. DOI: 10.1177/09670106060666168.
8. Žižek S. *The Universal Exception: Selected Writings. Vol. 2 / ed. by R. Butler, S. Stephens*. London ; New York : Continuum, 2006. 346 p. URL: https://www.noinputbooks.com/etdless/cc_06-27-11_07-23-11/Continuum%20International%20Publishing%20Group/2006/Zizek%20-%20The%20Universal%20Exception.pdf
9. Брентлі А., Брентлі Н. Біополітика: влада, пандемії та війна // *Orbis*. 2023. Т. 67, № 1. С. 64–84. DOI: 10.1016/j.orbis.2022.12.008.
10. Белл К. Стратегії спостереження та населення під ризиком: Біополітичне управління в національній політиці безпеки Канади. *Security Dialogue*. 2006. Т. 37, № 2. С. 147–165. DOI: 10.1177/09670106060666168.
11. Makarychev A., Medvedev S. *Biopower in Putin's Russia: From Taking Care to Taking Lives*. Будапешт ; Нью-Йорк : Central European University Press, 2024. 196 с. URL: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/92759>.

Стаття надійшла 01.02.2026

Прийнято 20.02.2026